

Nagy kötetének elméleti megfontolásai és szövegértelmezései dialógusra érdemes szövegek. A Hajnóczy-kutatók számára megkerülhetetlen fontosságú a tanulmányok önálló irodalomtudományi megállapításai miatt is, de legalább ennyire a joghoz kapcsolódó szemléletformálásuk miatt is. Irodalmárként csak remélni tudom, hogy a jogász kollégák az elméleti fejezetek láttán egyértelműen, de a szövegértelmezések fényében is hasonlóképpen látják Nagy utolsó kötetének megjelenését. Ha nem tévedek, a szerző célja az lehetett, hogy a kötet kapcsán asztalhoz ülünk és folytassuk az általa megkezdett párbeszédet.

Hoványi Márton*

SZEIBERT ORSOLYA (SZERK.): CSALÁD ÉS CSALÁDTAGOK. JOGÁGI TÜKRÖZŐDÉSEK (BUDAPEST: ELTE EÖTVÖS, 2018) 415.

1. Az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában 2018-ban jelent meg a *Család és családtagok: Jogági tükröződések* című tanulmánykötet.¹ A kötetben jelentős tudományos változatosságot felvonultatva a hagyományos polgári jogi megközelítés mellett szerepet kapnak a nemzetközi magánjog, az agrárjog, a büntető anyagi és eljárásjog, az alkotmányjog ernyője alá tartozó jogintézményeknek a család és a családtagok témájához köthető dimenzióin túl jogon kívüli és azon túli felvetések is. A tanulmányok segítségével a család jelenségét olyan tudományos prizmán át szemlélheti az olvasó, amelynek minden egyes oldala a „család” jogtudományi és társadalmi intézményének újabb és újabb, a tudomány berkein belül vissza-visszatérően olykor heves vitákra okot adó elemére mutat rá. A könyv emiatt is igényt tarthat nemcsak a klasszikus jogi területekkel foglalkozók, de a médiajog, a kriminológia, a szociológia, és a gyermekvédelem területén dolgozó szakemberek érdeklődésére is.

2. A család egyetemes, kortól és időtől független magánjogi fogalmának megalkotása lehetetlen feladat. Mivel, ahogyan azt Harmathy Attila² is írja bevezető tanulmányában a családról alkotott felfogás, és így a családról alkotott fogalom is történelmi korszakonként folyamatosan változik (19. o.). Mást jelentett a feudalizmus jeleit még magán viselő XIX. század közepén, mást a meginduló polgárosodó miliőben és mást a világháborúk után, amikor a gazdasági és demográfiai változások kikényszerítették a családról a társadalomban élő képnek és így a család jogi fogalmának megváltoztatását. A házasságon kívüli kapcsolatból származó gyermekek jogállása és helyzetének jogi megítélése például 1946-ban (a házasságon kívül szü-

* Egyetemi adjunktus, ELTE TÓK Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszék, 1126 Budapest, Kiss János altábornagy u. 40. E-mail: hovanyi.marton@tok.elte.hu.

¹ A kötet az Igazságügyi Minisztérium által támogatott *A családjoggal, illetve a család jogi megközelítéseivel kapcsolatos kutatások folytatására, valamint családjogi kutatóközpont létrehozására irányuló kutatási és oktatásfejlesztési program (2017. július 1. – 2018. március 31.)* az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán megvalósuló kari alprojektjének keretében folytatott kutatás eredményeit tartalmazza.

² Harmathy Attila, professor emeritus, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, az MTA rendes tagja.

letett gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvény elfogadásával, amely megszüntette a törvényes és a törvénytelen származás közötti megkülönböztetést: az emberi egyenlőség eszméjét felhívva, a családi jogállás egyenlőségét hirdette első paragrafusában) gyökeresen megváltozott.

Ahogy azt már Frank Ignác³ is megállapította az ember szűkebb családjában betöltött szerepének egyik legfontosabb meghatározó tényezője, hogy mint nemző, vagyis mint szülő, vagy mint gyermek szerepel a szűkebb családi jogviszonyokban. A szülő és a gyermek között fennálló jogviszonyhoz kapcsolódóan az egyik legfontosabb kérdés a jogviszony alanyainak egymás irányában fennálló jogainak és kötelezettségeinek, vagyis a jogviszony tartalmi elemeinek a rendezése. Szeibert Orsolya⁴ *Gyermektartás és szülőtartás – változások a gyermeki jogállás és a szülői kötelezettségek alakulásának tükrében* című tanulmányában átfogó történeti keretben, a XX. század első évtizedeitől, a két családjogi „kódex”⁵ rendelkezéseitől egészen a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénnyel* elfogadott új Polgári Törvénykönyv legutolsó vonatkozó módosításáig mutatja be a szülő-gyermek jogviszony egyik legfontosabb tartalmi elemének, a gyermek- és szülőtartás szabályozásának kiemelkedő fordulópontjait és mérföldköveit. A gyermek és szülőtartás eredeti szabályozását⁶ a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény* 4. §-a váltotta fel, amely szerint „[t]artási kötelezettsége áll fenn elsősorban a szülőnek a gyermekével és a nagykorú gyermeknek a rászoruló szülőjével szemben.”⁷ A nagykorú gyermek által teljesítendő szülőtartás nyomatékosabbá tétele, jogrendszerbeli hármasszerepeltetése jelzi egyrészt a különböző társadalmi korcsoportokba tartozók átalakuló arányait, a család társadalmi jelenségének hangsúlyosabbá válását és így a család jogi megközelítésének újabb változását.

A családi kapcsolatok vonatkozásában számos olyan jogi kérdés is felmerül, amelyek a polgári jog túlnyomó részét kitevő és ezért erőteljesen uralkodónak tekinthető vagyoni jogi felfogás mentén nem válaszolható meg. Gulyás István⁸ *Ajándékozás a családi kapcsolatokban* című tanulmánya azt a jog által nehezen kezelhető élethelyzetet elemzi, amikor családtagok között létrejött ajándékozási szerződésnél az ajándék téves feltevésen, meghíusult várakozáson alapuló visszakövetelésére kerül(-

³ FRANK Ignác: *A közigazgatás törvénye Magyarhonban* (Buda: Magyar Királyi Egyetem 1845), 154–155.

⁴ Szeibert Orsolya, habilitált egyetemi docens (2019, egyetemi tanár), ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék.

⁵ *A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvény és a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvény.*

⁶ Tartási kötelezettsége áll fenn elsősorban a szülőnek a gyermekével és a gyermeknek a szülőjével szemben [Ptk. 4:196. § (2) bek.].

⁷ A 2016. évi LXXVII. törvény 5. §-ában ezen kívül a következő kiegészítést fűzte a Ptk.-hoz: A Ptk. 4:208. §-a a következő (1a) bekezdéssel egészül ki: „(1a) Aki a tartásra rászoruló szülő szükségleteinek ellátásáról a tartásra köteles gyermek helyett anélkül gondoskodik, hogy erre jogszabály vagy szerződés rendelkezése alapján köteles lenne, az indokoltan nyújtott ellátás ellenértékének megtérítését az ellátás nyújtásától számított egyéves jogvesztő határidőn belül követelheti a tartásra kötelezhető gyermektől.”

⁸ Gulyás István, doktorandusz, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék; bíró, Egri Törvényszék.

ne) sor. A bírói gyakorlatból kirajzolódik, hogy a döntés meghozatala során a bíró olyan jogon kívüli, személyes viszonyok vizsgálatára és mérlegelésére kényszerül, amelyben nem segíti más csak a közfelfogás és a társadalmi értékrend. A szerző végző soron mégis arra a megállapításra jut, hogy mivel „*a jog maga is része annak a szociokulturális térnek, amely meghatározó az emberek elvárásainak kialakulása során. A családi viszonyok és a konkrét eset sajátosságaihoz, az életviszonyok változásához, komplexitásához igazodó bírói gyakorlat képes arra, hogy a polgári és azon belül családi jogi jogelvek adott esetre történő meghosszabbításával döntsön a nehéz esetekben is, amikor az írott szabály önmagában nem igazít el.*” (68. o.) A személyes elemekkel terhelt vagyoni jogi viszonyok körében Tókey Balázs⁹ *A kötelejrészi szabályok változása a Ptk.-ban* című tanulmányában arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon a 2013. évi Ptk. által bevezetett változások (a kötelejrész mértékének leszállítása, a kitagadási okok bővítése, és a kötelejrész alapjával kapcsolatban bekövetkezett változások) segítettek-e megoldani egyáltalán a kötelejrész szabályozásával kapcsolatos korábbi problémákat. *A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény* rendelkezéseivel a 2013-as Ptk.-ban szereplő módosításokat összevetve és azokat értékelve a szerző vegyes következtetésekre jut. Míg a kötelejrész mértékének megváltoztatása kapcsán egyértelműen negatív álláspont-ra helyezkedik (72. o.), a kitagadási okok körének bővítését mindazonáltal pozitívan értékeli. „*Ugyanakkor főleg azok a kitagadási okok, amelyek a Ptk. elfogadása előtt, a parlamenti szakaszban kerültek a törvényszövegbe [7:78. § (1) bekezdés f) és g) pont]*” Tókey Balázs szerint „*a szükséges előkészítés nélkül és indokolatlanul váltak a kódex részévé, ráadásul számos újabb értelmezése kérdést vetnek fel, valamint részben relativizálhatják, «inflálhatják» a többi kitagadási okot.*” (87–88. o.) A Ptk. 7:80. § (4) bekezdésében található új szabályt¹⁰ a szerencseszerződések jellegével összefüggésben ugyancsak inkább feszültséggeneráló, mint feszültségcsökkentő eszköznek tekinti a szerző. Megállapítható tehát, hogy a kötelejrész jogintézménye kapcsán felmerült, a Ptk. 2017. évi módosításával csak még jobban felszított¹¹, viták még távolról sem tekinthetők lezártnak.

Molnár Hella¹² *Az ágakra bontott család – az ági öröklés és a család* című tanulmányában ugyancsak a magyar polgári jog egyik jellegzetes intézményét, az ági öröklést, vizsgálja. Az ági öröklésre vonatkozó hatályos Ptk.-beli szabályok ismer-

⁹ Tókey Balázs, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék.

¹⁰ 7:80. § (4) A szerződés megkötésétől számított két éven belül megnyílt öröklés esetén a kötelejrész alapjához hozzá kell számítani az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződéssel elidegenített vagyon értékének a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék, illetve gondozás értékével nem fedezett részét. Az átruházott vagyon, a nyújtott tartás és a gondozás értékét, valamint az életjáradék összegét az öröklés megnyílásának időpontjában számított értéken kell figyelembe venni.

¹¹ *Egyes törvényeknek az üzleti környezet jogi versenyképességének növelése érdekében szükséges módosításáról szóló 2017. évi LXI. törvény* 26. § A Ptk. 7:80. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) A kötelejrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke, ideértve az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét is (a továbbiakban: ingyenes adomány).”

¹² Molnár Hella, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék.

tetése után a szerző az ági öröklés létének indokai után kutatva a jogtörténet mélyére hatol, és egészen napjainkig vezeti az olvasót e sajátos jogintézmény létének és fennmaradásának okai után kutatva. Az ági öröklés évszázados történetének felvázolásából kitűnik, hogy a jogintézmény a XX. század első felének akkor már a polgárinak nevezhető miliójében és jogtudományi gondolkodásában, mint a feudális gondolat maradványa egyáltalán nem élvezett népszerűséget. Ennek ellenére az 1959-es Ptk. megalkotása idején a szerkesztők nem akartak változtatni a már megszokott, a társadalom körében bevett öröklési renden. A 2013-as Ptk. megalkotásakor ugyanez a gondolat tört utat magának. „A Ptk. megalkotóiban fel sem vetődött a hamleti lenni vagy nem lenni kérdése, úgy gondolták, a tulajdoni rend, az emberek részéről jelentkező gyakorlati igény az ági öröklés megtartása, sőt kiszélesítése mellett szól, és a jogalkotói feladat az, ha az igények előtt meghajolunk, az igényeknek akadálytalan teret engedünk.” (106. o.) A jog, illetve a kodifikátorok tehát az ági öröklés kapcsán meghajoltak a társadalomban élő, a családképben gyökerező kívánalmak előtt.

3. A kötetben szereplő tanulmányok második csoportja a nemzetközi magánjog szemszögéből vizsgálja a család és a családtagok kérdéskörének egyes vonatkozásait. Gellérné Lukács Éva¹³ *A családtagok kérdéskörének kapcsolata a személyek szabad mozgásával az EU-jogban, a Brexit fényében* című tanulmányában a tartózkodási jogokra és a szociális biztonságra fókuszálva ismerteti azokat a nehézségeket és kihívásokat, amelyekkel az Európai Unió Bírósága szembenéz, amikor a féltékenyen őrzött nemzeti kompetenciák erdejében próbálja a tagállamokat valamilyen nagyobb szolidaritásra és kölcsönös elismerésre rávenni. A szerző leginkább arra a kérdésre keresi a választ, hogy az uniós polgárok szabad mozgásának joga túlélheti-e a kezdeti gazdasági céloktól történő elmozdulást, a szabad mozgás szociális típusú joggá válását. A tanulmányban a *2004/38/EK irányelv*¹⁴ kapcsán az olvasó megismerkedhet az uniós jog szerinti családtag fogalmával (például a Metock-¹⁵ és a Surinder Singh-ügy¹⁶ kapcsán), de a kötet megjelenése óta az EUB által már „elődöntött” Coman-*eset*¹⁷ problematikájának is figyelmet szentel a szerző. A *883/2004/EK rendelettel*¹⁸ kapcsolatban a szerző ismerteti a Bizottság kontra Egyesült

¹³ Gellérné Lukács Éva, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék.

¹⁴ *Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelvet hatályon kívül helyezéséről.*

¹⁵ C-127/08. sz. ügy.

¹⁶ C-370/90. sz. ügy.

¹⁷ C-673/16. sz. ügy. Az ügy kapcsán felmerült legfőbb kérdés az volt, hogy vajon „[a] 2004/38 irányelv 2. cikke 2. pontjának a) alpontjában szereplő, a Charta 7., 9., 21. és 45. cikkével összefüggésben értelmezett »házas-társ« fogalma magában foglalja-e az uniós polgárnak az Európai Unió tagállamain kívüli államból származó azonos nemű házastársát, akivel az uniós polgár a fogadó tagállamtól eltérő uniós tagállam törvényei alapján jogszerűen házasságot kötött?”

¹⁸ *Az európai parlament és a tanács 883/2004/EK rendelete (2004. április 29.) a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról.*

Királyság¹⁹ esetet, és a Brexit kapcsán a más országokba utalt gyermeknevelési ellátások kapcsán felmerült indexálás ötletével és folyósításával is foglalkozik. Erdős István²⁰ *A házasság, az élettársi és a bejegyzett élettársi kapcsolat nemzetközi kollíziós magánjogi szabályozásának egyes kérdései* című tanulmánya szerint „[a] családjogi kérdések, és azon belül a házasság, majd pedig az élettársi kapcsolat, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolat számos kérdés, kihívás elé állította mindig is, illetve állítja továbbra is a nemzetközi magánjogászokat.” Hiszen e kapcsolatok, viszonyok rendezése során „a nemzetközi magánjog két alapvető célkitűzése, illetve célja feszül egymásnak: egyrészt a jogviszonyhoz leginkább kapcsolódó, legszorosabb kapcsolatot felmutató jogrendszernek az azonosítási szükségessége, másrészt, a joga keresztül a társadalom bizonyos, kiemelten jelentős értékeinek a védelme. A családi kapcsolatok területén mindkét cél, illetve szempont különös súllyal jelenik meg.” (156–157. o.) A szerző az Európai Unió és a magyar jogalkotó tevékenységére fókuszálva a *Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról*, az ún. Róma III. rendelet és 2018. január 1-jén hatályba lépett a *nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény* nyomán végig vezeti az olvasót elsőként a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog meghatározásának uniós szabályain, majd a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi vonatkozásainak uniós kollíziós jogi rendelkezésein. Mivel a szabályozandó társadalmi viszonyok, kapcsolatok és igények állandó mozgásban vannak, így a jog válaszai is szükségszerűen átmenetiek lehetnek, az egyes hatályos jogszabályok megoldásainak áttekintése azonban a társadalmi értékrendszer rendkívül pontos látéletét adhatja.

4. A tanulmányok harmadik csoportja az agrárjog kapcsán a családi gazdaságokra és a közeli hozzátartozói jogállásra derít fényt. Kurucz Mihály²¹ *A családi gazdaság mint a családi termelési közösség agrárjogi sajátosságai* című tanulmányából az olvasó megismerkedhet a családi gazdaság hatályos fogalmával, a családi gazdaságra vonatkozó legfőbb rendelkezésekkel, amelyek a *mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvényben* kaptak helyett.²² A szerző részletesen az olvasó elé tárja a családi gazdaság leglényegesebb és jogi szempontból legkétségesebb vonatkozásait is. A szerző szerint, habár a családi gazdaság létrehozásának földbirtok-politikai célja a családi életközösségen belül az agrár-vagyonközösségi elem megerősítése volt, azonban a megoldás legfeljebb, ha felemásra sikerült. A szerző véleménye szerint a jelenlegi szabályozásban olyan belső jogi problémák rejlenek („*egyfelől nincs jogalanyiságot hordozó személyegyesülés mögötte, másfelől nincs elkülönült vagyoni jogi*

¹⁹ C-308/14. sz. ügy. Döntésében az EUB, (az egyenlő bánásmód elvét sértve) kimondta, hogy nem minősült a 883/2004 rendelet 4. cikke által tiltott hátrányos megkülönböztetésnek az, hogy az adott keresetben szereplő nemzeti jogszabályok bizonyos szociális ellátások nyújtása érdekében előírták, hogy az adott tagállam illetékes hatóságai követeljék meg az ilyen ellátásokat igénylő, más tagállambeli állampolgároktól, hogy azok jogszerűen tartózkodjanak az Egyesült Királyság területén.

²⁰ Erdős István, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék.

²¹ Kurucz Mihály, habilitált egyetemi docens, tanszékvezető, ELTE ÁJK Agrárjogi tanszék.

²² 2013. évi CXXII. törvény 5. § 4., 5., 8. pont.

rendszerre sem”), amelyekből a külső jogviszonyokban egy olyan súlyos jogkövetkezmény fakad („a gazdaság egysége forgalmának, illetőleg a gazdasági forgalomban való fenntartásának” hiányzó szabálya), amelyet az aktuálisan rendelkezésre álló jogi eszközökkel nem lehet kezelni. (194. o.) Vagyis a családi gazdaság jelenleg olyan állatorvosi ló, amelyet a polgári jog dogmatikájával nem lehet értelmezni.

Réti Mária²³ *A közeli hozzátartozói jogállás speciális szabályai a magyar agrár-földjogban* című tanulmányában ugyanakkor részletesen elemzi pozitív vonásként, hogy a hatályos magyar agrár-földjog a közeli hozzátartozói jogállást, ugyancsak a polgári jog dogmatikájára támaszkodva, milyen előnyökkel ruházza fel. A közeli hozzátartozók kapcsán a szerző a tulajdonszerzési jogosultságokra, a haszonélvezeti jog és a használati jog megszerzésére, valamint a földhasználatra és a földhasználat szabályozására utalva támasztja alá a közeli hozzátartozók preferált helyzetét. Ez a szabályozási szemlélet, annak életszerűsége, a gyakorlatban jelentkező igények figyelembevétele mellett azért is helyes, mert „nyilvánvalóan támogatja a családi gazdaságot, mint gazdálkodási formát, elősegítve ezáltal, hogy annak sokoldalú előnyei érvényre jussanak.” Ez a két, „egymással összefüggő jellemvonása a magyar földjogi szabályozásnak a közeli hozzátartozókra vonatkozóan harmonizál azzal a világszerte jelentkező igénnyel, hogy a jelenkori agrár-földjogi szabályozásoknak általában a fenntarthatóság, konkrétan a fenntartható mezőgazdaság irányába kell hatniuk.” (208. o.)

5. Ambrus István²⁴ *A család jog és a büntető anyagi jog egyes összefüggései, kitekintéssel a büntetőjogban megjelenő polgári jogi elemekre* című tanulmányában a polgári jog, közelebbről a család jog és a büntetőjog néhány érintkezési pontját, összefüggését mutatja be. A szerző megállapítja, hogy habár a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (a továbbiakban: Btk.) átfogó háttérnormaként nem nevesíti a Ptk.-t, mégis előfordul, hogy valamely bűncselekményi diszpozíció kifejezetten polgári jogi kategóriákat jelenít meg,²⁵ ahogy „[a]z sem példa nélküli, hogy a Btk. kifejezetten nem nevezi ugyan meg a Ptk.-t, azonban a definíció megfogalmazásából mégis egyértelmű, hogy az említett büntetőjogi rendelkezés a polgári jogi fogalom meghatározás kiegészítésére hivatott.” (215. o.) A család büntetőjogi védelme kapcsán megállapítható, hogy a család „mint ontológiai, ám egyszersmind jogi kategória” nemcsak a Btk. Általános és Különös Részében jelenik meg, de még a „Záró Rész is tartalmaz olyan legáldefiníciót, amely közvetlen kapcsolatban áll a családi viszonyokkal.” (219. o.) A büntetethez köti a korlátár részleges leszállítása keltette törvényi diszkrépancia, valamint a családon belüli erőszak *sui generis* tényállásának, a kapcsolati erőszaknak kételyeket keltő tényálláseleme (rendszeres elkövetés) mind arra utal, hogy a család társadalmi felfogásának jogszabályi megjelenítése óvatos jogalkotói megfontolást és odafigyelést igényel.

²³ Réti Mária, habilitált egyetemi docens, ELTE ÁJK Agrárjogi Tanszék.

²⁴ Ambrus István, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

²⁵ A mező- és erdőgazdasági hasznosítású föld jogellenes megszerzése (Btk. 349. §) a tulajdonjog (Ptk. 5:13. §), a haszonélvezeti jog (Ptk. 5:146. §) és a használat joga (Ptk. 5:159. §) kapcsán, a jogtalan elsajátítás (Btk. 378. §) tényállásának egyik fordulata pedig explicit polgári jogi elemként a talált dolog (Ptk. 5:54. §) fogalmát jeleníti meg.

Horváth Georgina²⁶ *A hozzátartozók a büntetőeljárásban* című tanulmányában részletesen ismerteti azokat a szerepeket, amelyeket a hozzátartozók a büntetőeljárásban betölthetnek, mind a korábban hatályos *a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: régi Be.), mind az új, 2018. július 1-jén hatályba lépett *a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény* (a továbbiakban: új Be.) rendelkezései szerint. A hozzátartozó fogalma kapcsán a szerző végig vezeti az olvasót a büntetőeljárás törvénynek a hozzátartozóra mint tanúra, a hozzátartozóra mint sértettre és a fiatalokhozátartozójára vonatkozó rendelkezésein. Az új Be. kapcsán vegyes értékelést ad a törvény által választott megoldásokról. A jogalkotó a régi Be. hatálya alatti törvénysértést mintegy legalizálta, amikor úgy rendelkezett, hogy a tanúzási figyelmeztetés vagy a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása ellenére a tanú közlése vallomásként mégis figyelembe vehető, amennyiben a tanú, a tanúzási figyelmeztetés után, a törvény szerint visszavonhatatlan nyilatkozatával (új Be. 177. § (1)-(3) bekezdés) úgy dönt, hogy a közlését fenntartja (miközben „[a] korábbi [büntetőeljárás] törvény rendelkezéseinek az alkalmazásakor felmerült egyik leggyakoribb hatályon kívül helyezéshez vezető relatív eljárási szabálysértés az egyes figyelmeztetések elmaradása” volt [234. o.]). Mindazonáltal a hozzátartozó mint sértett kapcsán a szerző véleménye szerint az új Be. a korábbi jogszabályhoz képest előremutató rendelkezéseket tartalmaz, mégpedig a sértetti jogok és védelem terén. Mindent összefoglalva a szerző úgy látja, hogy a módosítások eredményeként az új Be. által létrehozott sajátos eszközrendszerrel biztosítható a sértettek, valamint adott esetben segítők, így hozzátartozók hatékonyabb védelme és így a jövőben „a körülményektől, a kettős viktimizációt elkerülő hatósági eljárások is megalósulhatnak.” (243. o.)

6. A tanulmányok ötödik csoportja a *Sérülékeny csoportok és jogon túli eszközök* címet viseli. A címadás beszédes, ezekben a tanulmányokban ugyanis olyan, a hagyományos tételes jogágak törzsanyagán kívül eső témák kerülnek terítékre, mint a közvetítés jogintézménye, a médiaszabályozásban a gyermekek és a fiatalok védelmére hozott intézkedések, a szegénység okozta marginalizáció, a gyermekprostitúció kriminológiai és jogi megközelítése, és a cselekvőképesség polgári jogi jogintézménye szabályozásának társadalmi hatásai. Nagypál Szabolcs²⁷ tanulmányában megismerteti az olvasót a vitarendezés egyik, immáron hazánkban is több évtizedes múltra visszatekintő formájával, a mediációval. A közvetítés, amelynek célja a felek közötti párbeszéd felélesztése és kialakítása, csak akkor valósulhat meg, ha túllendülünk az emberi játszmákon és őszintén törekszünk egy konstruktív, akár a vitákat is megtűrő, majd azokat feloldó párbeszéd társadalmi szintű kialakítására.

Tóth Fruzsina²⁸ tanulmányában egy jogtudatkutatásban készült narratív életinterjú kapcsán megismerkedhetünk Annával, egy kétgyermekes, roma származású, szegregátumban élő, egyedülálló nő élettörténetével. Az ő példáján a szerző pontokba szedve mutatja be azokat a jogi csapdahelyzeteket, amikkel a szegény embe-

²⁶ Horváth Georgina, tanársegéd, ELTE ÁJK Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék.

²⁷ Nagypál Szabolcs, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék.

²⁸ Tóth Fruzsina, tanársegéd, ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék.

rek, a szegény családok nap-nap után találkoznak. A szerző arra a megállapításra jut, hogy a jogi szabályozás csapdáját sok esetben éppen maga a jog és a joghoz való hozzáférés hiánya jelenti. A társadalmi problémák kezelése során ugyanakkor nem elég egy-egy hátrányt kiragadva keresni a megoldást, a problémák összetettsége, egymásra épülése miatt az egysíkú válaszok elégtelennek bizonyulnak.

Kiss Valéria²⁹ tanulmányában a 2013-as Ptk. kodifikáció történetét vonatkozó részének áttekintése után a jelenlegi szabályozás értékelése eredményeképpen arra a megállapításra jut, hogy míg „[a] jogi szabályozás üzenete egyértelmű: amíg lehet a magánszférába utalja ezeknek a [a korlátozott cselekvőképességet szülő] helyzeteknek a kezelését, és erősen épít a családok erőforrásaira” (296. o.) addig „az állami gondoskodás rendszere túlterhelt és forráshiányos, ami egyrészt fenntartja ezt az állapotot, hiszen, aki teheti, elkerüli, hogy állami segítségre szoruljon, másrészt így a jelenlegi helyzet éppen azokat sújtja a legjobban, akiknek hiányoznak a családi és más erőforrásai.” (279. o.)

A véleménynyilvánítás szabadságának, évszázadok alatt kiformalódott, alapvető állampolgári joga és a gyermekek, valamint fiatalok jogainak online térben történő védelme közötti egyensúly megteremtése a digitális korban a társadalom egyik fontos igényévé és az állam egyik másik fontos feladatává vált. Gosztonyi Gergely³⁰ tanulmányában a legfontosabb nemzetközi dokumentumok a téma szempontjából releváns rendelkezéseinek ismertetése után, a magyar médiaszabályozás kapcsán pontokba szedve ismerteti azokat a magyar jogszabályokat és intézményeket, hatóságokat, kiemelten a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság hatáskörét, amelyek meghatározó szerepet játszanak, játszhatnak az internetes gyermekvédelem hatékony működésében. A tanulmány megállapítja, hogy habár „a magyarországi döntéshozók tisztában vannak az e területen fennálló felelősségükkel” (311. o.), azonban még a lehető legjobb szándékú és színvonalú jogi szabályozás mellett sem lehet, továbbra sem, a megszokott szocializációs fórumok szerepét elhanyagolni vagy figyelmen kívül hagyni, „hiszen önmagában a jog képtelen ellátni a gyermekek védelmét a megváltozott médiakörnyezetben.” (298. o.)

A gyermekvédelem kapcsán egy másik rendkívül fontos problémára hívja fel a figyelmet Vaskuti Gergely.³¹ Az olvasó megtudhatja a tanulmányból, hogy a gyermekprostitúció problémaköre milyen szorosan összekapcsolódik a gyermekvédelmi ellátás nem megfelelő működésével. A szerző kutatásai szerint a megoldást erre a problémára is több szinten kell keresni: az infrastrukturális fejlesztések mellett az állami oldalról „[n]agy szükség lenne [...] szakmai továbbképzésekre, protokollok kidolgozására, specifikusan a téma köré szerveződő szakmai napokra és konferenciákra, amelyek arra is alkalmasak lennének, hogy működő kapcsolatok alakuljanak ki az érintett rendészeti, gyermekvédelmi és civil szakemberek között. Fontos lenne továbbá a jogalkotás és jogalkalmazás újragondolása.” (332. o.)

7. A kötet záró részének szerzői az alkotmányjog területéről kiindulva keresik a választ a család és családtagok jogi beágyazottságának általános kérdésére.

²⁹ Kiss Valéria, tanársegéd, ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék.

³⁰ Gosztonyi Gergely, PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék.

³¹ Vaskuti Gergely, tanársegéd, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék.

Szentgáli-Tóth Boldizsár³² *A magán- és a családi élet védelméhez való jog az EJEB magyar vonatkozású gyakorlatában* című tanulmányában sorra veszi és ismerteti az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) magyar vonatkozású, *az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény* (EJEE) 8. cikkén alapuló, a családok védelmét érintő esetjogát. A szerző két kategóriára bontva, a családi élet közvetett, illetve közvetlen védelme köré csoportosítva tárgyalja az EJEB gyakorlatát. Megállapításai szerint, habár a családi élet védelme az EJEE kapcsán nem önmagában álló érték, azonban egyéb jogokkal összhangban értelmezve beilleszthető az európai alapjogvédelmi standardok rendszerébe, amire nagy szükség is van, hiszen a családjogi mérce folyamatos változása mellett, a 8. cikk családjogi aspektusait érintő esetek száma továbbra is csak növekedni fog.

Novák Rebeka³³ *A kapcsolattartáshoz való jog mint emberi jog hazai és nemzetközi védelme* című tanulmányából kiderül, hogy a kapcsolattartáshoz való jog emberi jogként mint a családhoz való jog része nemzetközi jogi védelmet (kell, hogy) élvez(-zen). A szerző a családjogi szabályok kapcsán kijelenti, hogy habár „[i]jogszabályi szinten a polgári jogi kódex kapcsolattartási joggal kapcsolatos szabályozása egyezmény-konformnak minősíthető, azaz megfelel az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata által teremtett szabályozásnak” (360. o.), a gyámhatósági ügyintézés hosszadalmas volta, a jogszabályok által biztosított eszközök alkalmazásától való idegenkedés, általában a hatóságok inaktivitása, vagy nem kellően hatékony fellépése, a mediáció „népszerűtlensége” jelentős hiányérzetet keltenek.

8. A kötet két utolsó tanulmánya külön kiemélést érdemel. Villám Krisztián³⁴ *A család Alaptörvényen alapuló védelme* és Pásztor Emese³⁵ *Jöttünk, láttunk, visszamenénk? Gondolatok az alapjogi családfogalom jelentőségéről* című írása az alapjogi családfogalom meghatározott vonatkozásaival foglalkozik. Villám Krisztián tanulmányában az alkotmánybírói gyakorlaton keresztül mutatja be, hogy az Alaptörvény hatályba lépése előtt, *a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* által kidolgozatlan fogalmakat, házasság és család, az Alkotmánybíróság milyen tartalommal töltötte meg. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a házasság a tradicionális házasságfogalomhoz igazodóan jelent meg. *„Az Alkotmánybíróság határozataiban megjelenő érvelés értelmében a házasság intézményének alkotmányos védelméből az következik, hogy még a szociológiai változások sem alapozhatják meg a házasság intézményének tradicionálisan fennálló felfogásának az átértékelését. Az alkotmányozó hatalom is ezt tekintette meghatározó szempontnak az Alaptörvény megalkotása során.”* (387–388. o.) A házasság fogalma kapcsán a szerző kiemeli, hogy azt az Alkotmánybíróság jellemzően együtt kezelte a család fogalmával, a tipikus családi kapcsolatnak pedig a gyermekkel rendelkező házasságot tekintette. Az Alaptörvény hatálybalépése ugyanakkor *„az alapvető jogok védelme körében lényeges változásokat hozott, és e változások szükségkép-*

³² Szentgáli-Tóth Boldizsár, doktorandusz, ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék (2018, PhD); tudományos segédmunkatárs, TK JTI.

³³ Novák Rebeka, doktorandusz, ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék, ügyvédjelölt.

³⁴ Villám Krisztián, doktorandusz, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék; tanácsadó, Alkotmánybíróság.

³⁵ Pásztor Emese, tanársegéd, ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék.

pen kihatnak a család alkotmányos védelmére is.” (388. o.) Villám Krisztián végső soron arra az álláspontra helyezkedik, hogy *„a házasság és a család alapjogi jellegű védelmét az Alaptörvény elsősorban nem az emberi méltósággal való joggal összefüggésben, hanem a magán- és családi élethez való joggal és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben biztosítja*”. (383. o.)

Pásztor Emese tanulmányában a család fogalmának egyes jogági, büntetőjogi és polgári jogi jellemzőinek feltárása után az alapjogi családfogalom múltjára, jelenére és jövőjére is kitér. Az alapjogi családfogalom kapcsán a szerző megjegyzi, hogy véleménye szerint *„alapjogi családfogalom a kodifikált családfogalom hiányától függetlenül is létezett, és ennek tartalma leginkább az Alkotmánybíróság gyakorlataiból, valamint az arra hatást gyakorló nemzetközi sztenderdből volt rekonstruálható*”. (399. o.) Ez a definíció a szerző szerint egy olyan szerves fejlődés eredménye volt, amely fejlődés iránya *„az Európában tapasztalható tendenciáknak megfelelően alakult*”. Az Alaptörvény negyedik módosítására reagálva a fogalomalkotás kapcsán a leginkább a rugalmasság követelményének való megfelelés hiányát rója fel az alkotmányozóznak. Zárásként megállapítja, hogy *„[a] rugalmasság tartalmi kritériumának kulcsa egy formai megfontolásban rejlik – végső soron egyedül az alkotmányozó felelőssége, hogy az Alaptörvény családfogalma ne álljon a megindult fejlődés útjába. Mivel egy alkotmányi szinten kodifikált zárt családfogalom szükségképpen szemben áll a változás lehetőségével, csak az alkotmányozón áll, hogy a családfogalom hatályon kívül helyezésével, vagy annak nyitottá tételével forrasztja össze az áttörést, melyet okozott.*” (408. o.)

9. A kötet végére érve az olvasóban kétség sem maradhat a család intézményének mély jogtudományi beágyazottságáról. A család tudományos vonatkozásainak áttekintése során a családjognak hagyományosan otthont adó területről, a polgári jogtól kiindulva az út betetőzésekképpen a tanulmányok ösvénye elvezetett egészen az alapjogok színes kavalkádjáig, és zárásképpen a család alapjogi, alaptörvényi fogalmaig. A kötet és maguk a tanulmányok a jogirodalomban ritkán tapasztalható mélységben és változatosságban dolgozzák fel azokat a jogintézményeket és társadalmi jelenségeket, amelyek segítségével kirajzolódik az a központi szerep, amelyet a család a jogtudományban és a szélesebb értelemben vett társadalomtudományokban betölt. Azonban a tanulmányokat böngészve akarva-akaratlanul és vissza-visszatérően merül fel az olvasóban a kétely is. Frank Ignác már 1845-ben azt írta: *„Mindazonáltal házi körben a’ mi a’ kötelességeket illeti, való, hogy többet bír a’ szeretet, mintsem a’ törvény, és hogy annak hiányát emez csak keservesen pótolhattya.*”³⁶ Éppen a család intézménye kapcsán merül fel a legélesebben a gondolat, hogy vajon a társadalom milyen mértékben folyamodhat a törvény erejéhez, mennyire képes pótolni azzal a szeretet erejét, és vajon mennyire lehet képes ennek a szeretetnek új formában történő megjelenését meggátolni. Jó példa erre az élettársi kapcsolatok terjedése.³⁷ (A családtípusok kapcsán külön említést érdemel, hogy min-

³⁶ Lásd FRANK (5. l.) 175–176.

³⁷ A 2016-os mikrocenzus adatai beszédesek: az élettársi kapcsolatok száma a 2011-ben mért 405 ezerhez képest 2016-ban már meghaladta a 483 ezer családot. Mikrocenzus 2016 – 6. A háztartások és a családok adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2018. 21.

den típus, minden forma, amely a család fogalmára épül, az Alaptörvény értelmében, jogosult az állam támogatására és védelmére.) Minden törvény, illetve jogszabályi rendelkezés csak addig maradhat jogi szabályozóeszköz, amíg egy adott kor és idő igényeit, akár bizonyos kiigazítások, „értelmezési bűvészkedés” árán is, de ki tudja elégíteni. Amennyiben az élet kikényszeríti, hogy a jog funkciójának betöltése érdekében változzon, a jog ilyen vagy olyan módon, nyíltan, törvényhozói módosítással, vagy bújtatottan, jogalkalmazói jogértelmezéssel, de változni fog. A család intézménye az egyik olyan társadalmi jelenség, amely ezt a változási ingert és kényszert előreláthatóan még sokáig biztosítani fogja.

Rác Lilla*

KOLTAY ANDRÁS: AZ ÚJ MÉDIA ÉS A SZÓLÁSSZABADSÁG.
A NYILVÁNOSSÁG ALKOTMÁNYOS ALAPJAINAK ÚJRAGONDOLÁSA
(BUDAPEST, WOLTERS KLUWER 2019) 325.

Ezt a cikket eredetileg azzal szerettem volna kezdeni, hogy ha parafrazeálni szeretnénk Woody Allen ismert viccét a gyorsolvasásról ebben az összefüggésben, akkor azt mondhatnánk, hogy Koltay András könyve arról szól, hogy a platformok világában médiacégek.¹ Azután elolvastam a könyv utolsó előtti, hetedik fejezetét, és a véleményem jóval árnyaltabbá vált. Itt Koltay végig veszi azokat a szabályozási lehetőségeket, amelyek jelenleg a láthatáron vannak, és itt már nem olyan egyértelműen teszi le a voksát a platformok médiacéggé minősítése mellett.

A könyv elolvasása után mégis ez a legerősebb benyomás, ami az olvasóban megmarad. A könyv hosszan, és alaposan dokumentálja mindazokat a körülményeket, amelyek alátámasztják ezt az állítást, és igen meggyőzően érvel mellette. Lesznek olyan olvasók, akiket ez meg is fog győzni, de lehetnek olyanok is (köztük e sorok írója is), akiknek továbbra is kétségeik lesznek, hogy vajon a médiaszabályozás – és különösen a jelenlegi médiaszabályozás – céljai, rendszere, szabályai, logikája jól alkalmazhatók-e ezekre a kapuőrökre. Sőt, már azzal kapcsolatban is, hogy a jognak hangsúlyosan a szólásszabadság és a médiaszabályozás oldaláról kell-e a platformokhoz közelítenie.

Mindez persze semmit nem von le a könyv színvonalából és értékéből, amely egyébként a szerző Hart kiadónál megjelent angol nyelvű művének fordítása. A Hart kiadó neve maga garancia arra, hogy egy nagyon alapos, szinte bekezdésként lábjegyzetelt és okadatolt, és nemzetközi mércékkel mérten is nagyon komoly munkát

* Tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: Racz.Lilla@tk.mta.hu

¹ Pl. „A legbefolyásosabb online platformok szolgáltatói, mint a Google és a Facebook (még ha a jelenlegi szabályozás szerint nem is) ma már a jogtudomány szempontjából médiavállalkozásnak minősülnek.” (117. o.)